

Удовиченко І.В.

Ювелірна драматургія Тетяни Калюжної

В статті досліджується творчість ювеліра-дизайнера, експерта-гемолога, члена Співки дизайнерів України Тетяни Валентинівни Калюжної, аналізується соціальний характер ювелірних творів актуального мистецтва.

Ключові слова: сучасне ювелірне мистецтво України, актуальне мистецтво, прикраси з вугіллям.

До фондової колекції Музею історичних коштовностей України надійшла срібна каблучка (рис. 1) із серії «Українські орхідеї» Тетяни Калюжної (рис. 2). Каблучка була подарована автором після участі у виставці сучасного ювелірного мистецтва «Тендітна мить торкає вічність», яка проходила в МІКУ з 21 листопада 2017 р. по 21 січня 2018 р. [Тендітна мить торкає вічність, 2018].

Ювелірні твори майстрині отримали високу оцінку як відвідувачів виставки, так і фахівців ювелірної справи. Під час голосування було написано 158 схвальних відгуків на роботи Тетяни: три каблучки серії «Українські орхідеї» та три брошки серії «Гравітація», – що стало другим результатом серед вісімнадцяти ювелірів-учасників виставки.

Аналіз відгуків за категоріями відвідувачів показав, що за роботи голосували (з урахуванням коефіцієнта статистичної корекції даних) 54% жінок та 46% чоловіків. Майже рівномірно голоси розподілені за віковою категорією (з невеликою кількісною перевагою категорій «До 15 років» та «Від 35 до 55 років»). Більшість респондентів вказали в анкеті, що вони належать до категорії людей, які цікавляться мистецтвом.

Аналіз відгуків за змістом оцінок дав таку картину:

- красиво, витончено, вишукано – 46,1%;
- унікальна техніка виконання – 15%;
- емоційність ювелірного твору – 11,2%;
- інноваційність, сучасність – 11%;
- стильність – 7,5%;
- гармонійність композиції – 4,5%;
- смисловий підтекст – 3,7%;
- зручність у носінні – 1%.

Як видно з аналізу, найбільше відвідувачів захопила естетична сторона ювелірних творів. Але вони не залишилися байдужими

до високого професіоналізму, до смислів, а також до емоцій, які викликають роботи. Взагалі, особливістю прикрас Тетяни Калюжної, автора і режисера «Ювелірного театру ТК», є емоційна та семантична насиченість, адже ювелірне мистецтво – це спосіб самовираження талановитої майстрині, ювеліра, дизайнера, представника актуального мистецтва в українському культурному просторі.

Тетяна Валентинівна Калюжна народилася у м. Донецьк 22 вересня 1964 р.¹. Оскільки батько, Валентин Миколайович Калюжний, з дипломатичною місією був направлений до Шрі-Ланки, то перші дитячі спогади мисткині пов'язані з цим яскравим світом, де дітям у початковій школі під час знайомства з кольором і формою давали гратися кристалами.

Батьки піклувалися про всебічний розвиток доньки, тому на формування особистості вплинули і заняття танцями (класичний балет), і відвідування літературного гуртка, і курс музичної школи (клас скрипки). Після закінчення школи дівчина розуміла, що має обрати престижну професію, щоб бути гідною послідовницею сімейних традицій, тому отримала академічну освіту: закінчила юридичний факультет Донецького національного університету, Державні курси іноземних мов при Московському державному університеті ім. Ломоносова (технічний переклад).

Чим би не займалася Тетяна, завжди мала потяг до малювання: в ньому знаходила спосіб самовираження. Позначився вплив дідуся – Миколи Івановича Калюжного, який був талановитим гравером. Металевий відблиск завитків на зброї, інкрустація на срібних скриньках, важкі шахові фігурки, створені дідусем – все це були складові особливого світу, де талановиті руки народжували красу у відповідності із творчим задумом. Зразок творчої особистості не міг не позначитися на становленні дівчини.

Університет Тетяна закінчила в 1986 р., а в 1994 р. почала займатися ювелірною справою. Все почалося з того, що, як власниці ювелірної крамниці, їй потрібно було налагодити контакти з профільними підприємствами для наповнення полиць крамниці товарами. І тут жінка з розвиненим естетичним смаком, зрозуміла, що в країні бракує оригінальних прикрас. Однотипні каблучки та сережки, бідний дизайн – прикраси, які залишалися в межах радянської естетики одноманітного реалізму і вже не задовольняли смакам жінок, які

¹ Тут і далі наводяться факти, про які розповіла Т. Калюжна у інтерв'ю, записаними авторкою у МІКУ 13 і 15 серпня 2018 р. (Аудіо-файли: Call (00380985794310)_20180813104531; Call (00380985794310)_20180815121257).

прагнули самовираження. Тетяна вирішила спробувати сама робити прикраси, але потрібно було вчитися.

Щасливий збіг обставин (чоловік часто бував за кордоном у справах) та вільне володіння англійською мовою дозволили Тетяні не лише познайомитися з талановитими дизайнерськими творами європейських ювелірів, а і почати вивчати ювелірну справу в визначних центрах ювелірного мистецтва.

Так, у 1994 р. вона потрапила на курси ювелірного дизайну в м. Барі (Італія); у 1996 р. в м. Тель-Авів (Ізраїль) стала слухачкою курсів «Діагностика синтетичних діамантів», а у 1998 р. в м. Антверпені (Бельгія) оволоділа унікальною технікою закріпки коштовних каменів «інвізібл» (від англ. invisible – невидимий).

Нові знання Тетяна використала для створення авторських прикрас: таких, які не лише милували око, а створювали неповторне дійство у взаємодії каменів та металу. «Ідея ювелірного театру, – розповідає Тетяна, – прийшла тоді, коли я усвідомила, що дизайнерів та стилів дуже багато, і кожен майстер може представити камінь в іншій інтерпретації: скільки дизайнерів, стільки й можливих способів. Тоді я зрозуміла саму суть ювелірного мистецтва як гру коштовних каменів із коштовними металами.

Ідея була реалізована. В 1996 р. у м. Донецьк було відкрито перший в Україні Ювелірний театр: п'ятнадцять сцен, де з-за куліс з'являлися авторські прикраси. Кожен твір, як актор на сцені, унікальний і неповторний – це стало принципом прикрас від Тетяни Калюжної.

В 1998 р. Тетяна підтвердила кваліфікацію експерта з оцінки діамантів, коштовного, напівкоштовного та декоративного каміння в Державному гемологічному центрі України (м. Київ), а в 1999 р. стала членом Спілки дизайнерів України.

Участь у численних виставках допомагала вдосконалювати майстерність:

- «Ювелір Експо Україна», м. Київ (з 2002 по 2017 рр.);
- «Ювелірний салон», м. Одеса (з 2004 по 2016 рр.);
- «Ювелір Арт Пром», м. Харків (2004 р.);
- «Експо Ювелір», м. Донецьк (2006 р., 2009 р.);
- «Еліт Експо», м. Львів (з 2008 по 2010 рр.);
- «Барви життя», м. Київ. (2015 р.)

Професіоналізм був високо оцінений: у 2004 р. Тетяна Калюжна нагороджена медаллю Верховної Ради України за вагомий внесок у розвиток української культури та мистецтва; у 2013 р. в Національний реєстр рекордів України внесена унікальна шахтарська каска, створена Тетяною з використанням срібла, вугілля та чорних алмазів [Національний реєстр, 2017]; у 2016 р. за видатні заслуги в розвитку ювелірного ми-

стецтва відзначена Орденом Франца Бірбаума Меморіального фонду Фаберже [Скурлов и др., 2016].

Визнання не стало приводом для самозаспокоєння. Одним із складних творчих випробувань для Тетяни стала участь у мюнхенській виставці «Inhorgenta Munich». Видатна подія в ювелірному житті Європи проходить щороку в лютому і привертає увагу великої кількості ювелірів із різних країн. Так, у 2018 р. експоненти з 42 країн представили свої досягнення в ювелірній галузі [Inhorgenta Munich, 2018]. Звісно, майданчик для демонстрації досягнень світового рівня має досить суворі критерії відбору виставкових робіт. Кілька років Тетяна намагалася потрапити на виставку зі своїми роботами, та не отримувала відповіді. Але, коли в 2013 р. вона надіслала прикрасу, виконану в унікальній авторській техніці з використанням вугілля (брошка «ДНК Землі», рис. 3), експерти прислали запрошення зі словами: «Ви можете здивувати світ».

З 2013 р. Тетяна Калюжна стала постійним учасником виставки «Inhorgenta Munich». Щороку, готуючись до події, вона шукає нову творчу ідею, нову ювелірну історію, нову драматургію.

Так, експонатами виставки «Inhorgenta Munich» були брошки з серії «Гравітація» (рис. 4). Тетяна розповіла, як виник образ ювелірного твору. Одного дня вона їхала до батьків на дачу, здивилася на небо, і в лініях хмар побачила два профілі. Це були Він та Вона – два обличчя у ніжному дотику. Ті ж самі лінії нагадували ще й контур метелика, якого привернула дивна квітка... Гравітація – так можна описати те тяжіння людини до людини, метелика до квітки, – все в природі підпорядковано цьому вселенському закону. Люди звикли до дару гравітації в усіх його проявах, перестали цінувати, але він вартий захоплення, і брошки «Гравітація» примушують пережити це дивне відчуття. Емоційність ювелірним творам надають не лише форма, а і камені. В трьох брошках використано всю палітру самоцвітів: опал, бурштин, турмалін, цитрин, діамант, перламутр, сапфір, лейкосапфір, топаз, – в цілному образі ювелірного твору.

Камені – це особлива любов Тетяни, а гемологічна освіта ще й допомогла знаходити особливі матеріали для виготовлення прикрас. Одним із таких матеріалів є араукарій, з якого вирізані мініатюрний равлик та жук на каблучках із серії «Українські орхідеї». Про використання араукарія Тетяна розповідає: «Дуже часто у пошуках вражень ми вирушаємо в далекі краї, натомість, рідна земля здатна дивувати своїми багатствами не тільки пересічних людей, а і фахівців. Заповідник «Дружківські скам'янілі дерева» став об'єктом паломництва палеонтологів. На території близько одного гектару на поверхню землі виходять відклади рихлих пісковиків кам'яновугільного періоду з

вмістом окремих скам'янілих стовбурів хвойних дерев-араукарій. Їх вік сягає 200 мільйонів років» [Коштовне та декоративне каміння, 2007].

Як гемолог Тетяна отримала права на переклад з англійської мови наукового посібника з експертної оцінки діамантів Верени Пагель-Тайсен [Пагель-Тайсен, 2008]. Книга, на яку чекала гемологічна спільнота, була видана в Україні у 2008 р.

Увага до каменів і перебування у шахтарському середовищі привели до того, що Тетяну зацікавило, чи можна вугілля використати в ювелірних виробках. Деякі камінчики, особливо із вкрапленнями піриту, мали такі високі естетичні якості, що могли б стати частиною коштовної прикраси. Породу із великим вмістом піриту шахтарі навіть називають «дурень-камінь», бо недосвідчені люди приймають такий мінерал за золото.

Однією із визначних рис характеру майстрині є наполегливість: кілька років пошуків особливого клею, який дозволив би надійно закріпити камінь, співробітництво з європейськими хіміками, і у 2010 р. нова технологія була запатентована.

В прикрасах із вугіллям Тетяна вміє прочитати події із надзвичайно далекого минулого: «Коли я бачу камінь, то думаю, як він виріс, як утворився». Так, в каблучці, подарованій музею, використаний природний камінь – вугілля з кварцом. «Це дивне поєднання, бо вугілля – осадова, а кварц – вулканічна порода. Можна уявити, як глибоко під землею лава наповзла на пласти вугілля й утворився незвичайний камінь».

В прикрасах Тетяни Калужної часто читається соціальний контекст: твори з вугіллям – це ще й шана робітникам: «Мало хто знає, наскільки важка праця шахтарів». Тому в творчій скарбничці серія робіт, присвячена шахтарям.

Тепер, коли Тетяна стала вимушеною переселенкою, ці роботи навіть більш актуальні. Бо ідеї, закладені в мистецьких творах, мають енергію, яку не мають політичні сили – це енергія добра, творення, об'єднання, миру заради всіх українців: від Дністра до Донця. І в 2016 р., вже відірвана від дому, Тетяна створює серію каблучок «Українські орхідеї». В них ювелірна драматургія набуває найвищого прояву. Для створення каблучок мисткиня використала бурштин, видобутий на заході, цитрин – в центрі, вугілля – на сході України, об'єднуючи країну засобами мистецтва.

Тетяну Калужну європейські мистецтвознавці назвали представницею актуального мистецтва. Актуальне мистецтво – це не мистецтво заради мистецтва, а культурне явище, інкорпороване у великий світ у міцному зв'язку з іншими складовими цього світу. Таке мистецтво здатне на комунікацію, здатне на стосунки із соціумом, інколи воно навіть здатне відірватися від предметності й стати дією. В роботах

української мисткині, життєвий досвід якої сформувався під впливом потрясінь і випробувань, яких вистачило б на кілька життєвих історій, незламний стрижень її особистості, навколо якого розгортається драматургія ювелірних творів.

Одна з останніх робіт Тетяни Калюжно́ї – колье «Баланс» (рис. 5). До кінців горизонтального стрижня кріпиться дві підвіски. З одного боку в металевому каркасі вугілля з мохом, з іншого – бурштиновий диск. Земне і небесне, матеріальне і духовне – вічні ваги людини. Кожен вибір, кожна дія чи, навпаки, байдужість – це вага, додана на одну із чаш терезів. Така філософія в ювелірних творах – теж риса актуального мистецтва. Мистецтва, яке не лише дарує красу, а й осмислює світ.

Джерела і література

Коштовне та декоративне каміння / Науково-практичний журнал. – К., 2007. – Випуск 1 (38). – 40 с.

Скурлов В.В., Фаберже Т.Ф., Квашин С.И., Перевышко А.И. Маршал империи Фаберже: Франц Бирбаум. Кавалеры Ордена Бирбаума. – Санкт-Петербург – Киров – Женева, 2016. – 375 с.

Національний реєстр рекордів України – 2017 / В.В. Щербачов. – К.: Самміт – Книга, 2017. – 200 с.: іл.

Пагель-Тайсен В. Всё об оценке бриллиантов / Пер. с англ. Т. Калюжная. – Донецк – Днепропетровск: АРТ ПРЕСС, 2008. – 323 с.

Тендітна мить торкає вічність. Образ квітки у творах сучасних українських ювелірів: каталог виставки / упоряд. І. Удовиченко. – К.: Фенікс; НМІУ, 2018. – 48 с.

Ювеліри України / Уклад.: Болгов В.В., Болгов І.В. – К.: Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, – 2007. – 304 с.

Ювелирное искусство Украины: Альбом. – К.: СПД Павленко, 2013. – 308 с: ил.

Inhorgenta Munich: Facts&Figures [Digital source]/ Munich Annual Jewelry Fair. Access mode: <https://www.inhorgenta.com/about-trade-fair/information-about-the-fair/facts-figures/index.html> (date of address 13.08.2018). Title from the screen.

Резюме

В статье исследуется творчество ювелира-дизайнера, эксперта-геммолога, члена Союза дизайнеров Украины Татьяны Валентиновны Калюжной, анализируется социальный характер ювелирных произведений актуального искусства.

Summary

The article investigavtes the work of the jeweler-designer, expert-gemologist, member of the Union of Designers of Ukraine Tatyana Valentinovna Kalyuzhnaya. In the focus was also the social character of actual art in jewelry.

Рис. 1.
Каблучка з серії «Українські орхідеї». 2016 р. Срібло, вугілля з білим кварцом, араукарія.

Рис. 2.
Тетяна Валентинівна Калюжна.

Рис. 3.
Брошка «ДНК Землі». 2013 р. Золото, вугілля з кварцом, чорні діаманти.

Рис. 4.
Брошка з колекції «Гравітація». 2016 р.
Золото, діаманти, сапфір, опал, цитрин,
турмалін, бурштин, перламутр.

Рис. 5.
Кольє «Баланс». 2018 р.
Срібло, вугілля, мох, бурштин.